

Den røde hvalros

– om hvalrosangreb på kajakfångere

Af Keld Hansen

Saaniartoq, den der vender sig mod én, kalder Upernavikfangerne lige syd for Melville Bugten den dødsensfarlige røde eller rødbrune hvalros, som har en lang række omkomne kajakfångere på samvittigheden. Mundtlige og skriftlige beretninger og præsternes angivelse af dødsårsager i de grønlandske kirkebøger viser, hvor skæbnesvangert det kan være fra kajak at give sig i lag med dette voldsomme fangstdyr. Hvalrossen betragtes normalt som et socialt flokdyr, men disse angrebslystne rødbrune hanner i deres bedste levealder, som kan blive over 3,5 meter og veje op til 1 ton, foretrækker åbenbart at færdes og jage alene året rundt til fare for fangerne på den tynde nyis om vinteren og under sommerens kajakfangst.

Zoologen Alwin Pedersen spurgte, som mange andre, sig selv, om hvalrossen virkelig var et ondskabsfuldt dyr. Men selv om der findes mange eksempler på, at disse røde og frygtede hvalrosser har angrebet intetanende fangere uden grund, stammer de fleste beretninger om drabelige hvalrosangreb dog mest

fra fangstsituationer. Og det er da et spørgsmål, om et så stort og kraftigt fangstdyr, der i dyreverdenen er stort set alle andre overlegent, kan betragtes som ondskabsfuldt, når det anskudt eller med en stor skarpslebet harpunspids godt forankret i kroppen går til modangreb. Mange historier om hvalrossens kamplyst, hvor den gør flittigt brug af de kraftige og spidse stødtænder, vidner om, at disse tænder, udover at være velegnede til at skrabe muslinger op fra havbunden, i givet fald er yderst velegnede som kampvåben.

Både hanner og hunner har stødtænder i overkæben, og på hannerne kan de blive over 50 cm lange.

Fra Grønland, Canada, Alaska og Sibirien findes mange beretninger om hvalrosangreb eller modangreb på fangere, og da jeg i slutningen af 1960'erne opholdt mig nogle år blandt fangerfamilier i bygden Nuussuaq, Upernavik kommune, fik jeg i min dagbog noteret følgende historier om disse dyrs farlighed.

En forårmorgen i 1968 ved iskanten i den nordlige del af Upernavik kommune

Tusch-tegning af Albrecht Dürer fra 1521. Dürer bemærker bl.a., at dyrets farve er brunlig, hvilket måske er årsag til, at kunstneren har valgt at gengive det i brunt sepia-tusch. Originalen findes på British Museum i London.

ser jeg, at Johannes, en af fangerne, der med nøgen overkrop vasker sig med sne, over ryggen har et stort, dybt og bredt ar på omkring 30 cm længde. Ved morgenkaffen på slæden spørger jeg, om han vil fortælle, hvordan han i sin tid blev så farligt tilredt. Han foreslår, at jeg får Markus til at berette, for han var selv med til at redde ham og køre ham på sin slæde til sygehuset.

Ved iskanten, et sted som det vi nu befandt os på, havde Johannes skudt en mindre sæl, som han hentede ind i sin kajak. Da han stod foroverbøjet ved iskanten for at trække sælen og sin kajak op på isen, dukkede en stor rød hvalros op med en voldsom fart og huggede sin ene store stødtand gennem sælen og den anden i ryggen på Johannes. Men, som Markus smilende bemærkede var Johannes heldigvis sejgere i skindet end sælen, så han og en anden fanger kunne trække ham op på isen. De troede faktisk at han var død, men det viste sig heldigvis, at

det voldsomme slag kun havde slået ham bevidstløs. Hvalrossen var et øjeblik senere dukket op med sælen i favnen, og de syntes, at det så ud som om den grinede af dem, idet den forsvandt med sit bytte. Johannes kom sig helt, efter at lægerne havde fået lappet ham sammen, og han har siden kunnet fortsætte sit erhverv uden mén.

Alt tyder på, at hvalrossen intet frygter, og at den altid er klar til at kaste sig i kamp, selv mod tilsyneladende overlegne fjender. Således skal nogle fangere have overværet, at en enlig hvalroshan gik til angreb på en flok spækhuggere. Det var lykkedes for den at sprede flokken, hvorefter den var dykket. Da den største af spækhuggerne kom til syne igen på overfladen, hang hvalrossen på dens ryg med stødtænderne boret ind i dyrets ryg.

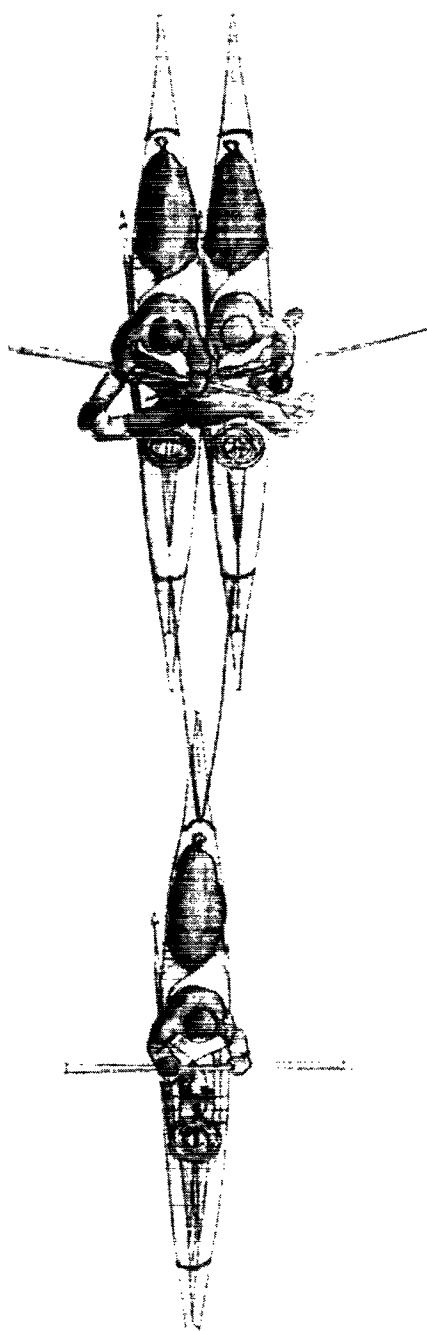
En anden fanger, Peter Heilmann, berettede om endnu et hvalrosangreb med en lykkelig slutning, hvori hans

Et af de første rigtige billeder af den mystiske og omstridte hvalros. I denne artikel omtales kun den særdeles farlige røde hvalros-han, men hunnerne er naturligvis, som vel hos alle andre dyrearter, lige så farlige, når deres unger er truet.

bror Jonathan havde deltaget. I maj 1958 var de fire kajakfangere ude i Davis Strædet, da en af dem blev angrebet af en stor, rød hvalros med lange stødtænder. Det kraftige dyr væltede kajakfangeren, men mirakuløst lykkedes det ham under vandet at krybe ud af kajakken og holde sig fast i den forreste tværrem på dækket. Ved fælles hjælp fik de tre andre dræbt hvalrossen, og da de fik halet den livløse fanger op, så de at dyret med sine tænder havde gennemboret kajakken nedefra lige ved mandehullet. Surret på tværs af de to kajakker lykkedes det dem at få bragt mand og kajak ind til iskanten, hvor de lagde ham i deres telt. Også i dette tilfælde var de overbevist om, at han var død, og de havde derfor siddet på en af slæderne uden for teltet i 6 timer, fordi ingen af dem havde lyst til at tage hjem og fortælle det triste budskab. Men netop som endnu en gryde kaffe var færdig over primussen, havde den døde stukket hovedet ud af teltet og bedt om et krus kaffe og en cigaret.

Som nævnt er det desværre langt fra gået så godt i andre tilfælde. Min nabo i Upernavik, den aldrende Susanne og Mathias fra alderdomshjemmet fortalte en vinteraften i 1966 om et formodet hvalrosangreb med dødelig udgang. En tidligere dansk skonnertskipper Oskar Jensen havde i 1920'erne slået sig ned i Upernavik og var efter sigende blevet en meget dygtig kajakfanger. Mathias, som dengang var hans kiffaq, havde den 30. april 1929 kørt ham med hundeslæde ud til en stor våge i isen ud for Upernavik by. Her ville Oskar Jensen fra sin kajak skyde edderfugle, men han var ikke at se, da Mathias som aftalt skulle hente ham

Skitsen viser, hvordan den livløse fanger blev bragt ind til iskanten af de tre andre kajakfangere.

Den grønlandske kunstner Jeremias Karlsen udførte i 1967 denne tusch-tegning med akvarel af et dramatisk hvalrosangreb på en kajakfanger. Billedet bliver ikke mindre dramatisk af, at Jeremias fortalte, at han var løbet tør for rød akvarelfarve, hvorfor han med sin lommekniv forsigtigt havde snittet sig i næsen og derefter presset lidt blod ned i et glas, som han kunne benytte som rød farve. Det var ikke store beløb, han tog for sine billeder, hvorfor han om dagen var stik-i-rend dreng for Kongelig grønlandske Handel i Upernavik. Derfor præsenterede han sig selv med et fornemt buk: »Jeremias Karlsen, bud og kunstner«.

klokken 16. Mange fangere var taget derud om aftenen og de følgende dage uden at finde ham, men de havde til gengæld flere gange set en stor rødbrun hvalros med kraftige stødtænder. Den var over-smurt med blod på brystet, og fangerne var derfor sikre på, at den måtte have dræbt danskeren. De skød utallige gange efter den, men det lykkedes dem ikke at fange den. Hverken manden eller kajakdele dukkede nogensinde op, men den følgende sommer fandt man på stranden ved Langøen Oskar Jensens thermokande, som Susanne året før havde syet et betræk til af hundeskind.

Hvalrosfangst rummer så mange farer, at man bør udvise den størst mulige forsigtighed. Usårede hvalrosser er vanskelige at bedømme fra kajak, men man foretrækker at jage de hvidskindede. Hvalrosser med rødligt skind går undertiden angrebsvis til værks, da de ofte er ondskabsfulde, men de fanges dog også, når så skal være... Man må bestandig se godt efter under kajakken. Nogle hvalrosser plejer at forfølge kajakken under vandet, og hvis de nedefra hugger med deres stødtænder, undgås der ikke flænger. Derfor er hvalrosserne navnlig for begyndende erhververe dyr, som kræver agtpågivenhed.

Kajakfangeren i dramatisk nærkontakt med den angrebslystne hvalros i Jens Rosings streg. Øverst fra »Grønlandske fangere fortæller« 1971, og nederst fra den grønlandske skolebog »Kalaallit Nunaata oqaluttuarisaanera«, 1978.

Med disse formanende ord, blandt mange andre gode råd, rådgiver den grønlandske fanger Manasse Svane fra Attu ved Kangaatsiaq i 1923 de unge, vordende hvalrosfangere. Hans råd blev

på opfordring trykt i »Lærebog i fangst«, som udkom i to beskedne, små værdifulde bøger, som indtil restoplaget slap op sidst i 1960'erne, kunne købes i Den kgl. grønlandske Handels butikker for 2,20

kr. I 1971 lykkedes det at få genudgivet de oprindeligt to små bøger om fangsten i Syd- og Nordgrønland med titlen »Grønlandske fangere fortæller« på Nordiske Landes Bogforlag.

I sin bog »Rosmarus« gør zoologen Alwin Pedersen opmærksom på, at selv den frygtede isbjørn er en godmodig modstander i sammenligning med den temperamentsfulde ishavskæmpe, hvalrossen, som den amerikanske ekspeditionsleder Kane kaldte »The lion of the danish eskimaux« efter sine ophold hos polareskimoerne ved Smith Sund.

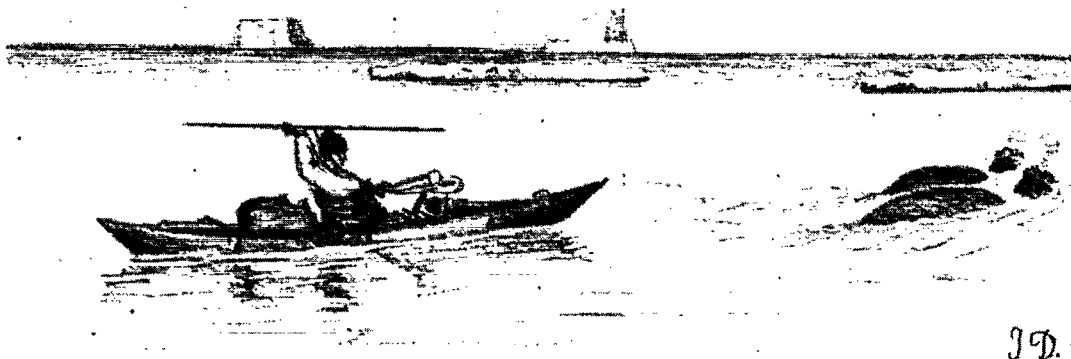
Alwin Pedersen gengiver i »Rosmarus« en række dramatiske fangstberetninger fra bl.a. Thule, Sisimiut, Kangaamiut og Nanortalik, hvor det er gået kajakfangerne mere eller mindre godt i kamp med hvalrosser.

Den danske fangstmand Finn Kristoffersen skriver efter sine erfaringer på Grønlands østkyst, at *hvalrosserne må betragtes som overordentlig lunefulde; de besidder en form for aggressiv nysgerrighed, der nemt kan gøre dem farlige. De ønsker antagelig ingen fremmedelementer i deres nærhed, i hvert tilfælde har de en tilbøjelig-*

Den kendte grønlandske kunstner Jakob Danielsen, som i perioden 1924 til sin død 1938 nåede at udføre et utroligt stort antal tegninger og akvareller, skriver om denne akvarel: Harpunspidsen sidder i hvalrossen. Fangstblæren frigøres hastigt, inden dyret strammer harpunlinen.

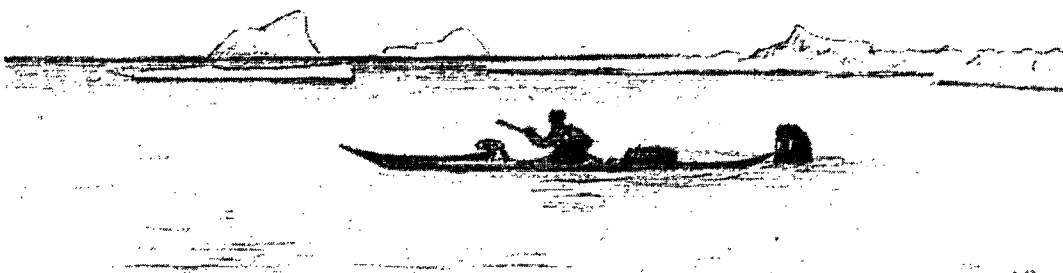
Ca. 250 af Jakob Danielsens billeder findes i dag på Nationalmuseet i København, men et stort udvalg af disse akvareller og blyantstegninger er reproduceret til udstillinger i Grønland.

J.D.

Jakob Danielsen's selvoplevede fangstscener er ofte udført i serier.

En dag skete det, at Silas Sandgreen – ham derovre fra Kronprinsens Ejlande, der laver de smukke kajakmodeller, og som også har foræret kongen en og fået brev fra kongen med tak – sammen med en anden fanger kom ud for to store hvalrosser. Hans ledsager tog kampen op og kastede sin harpun mod det største af dyrene, men sårede det kun.

Det var en gammel, vred tyr. Den dukkede rasende op bag Silas.

Silas rør for livet; han ved, hvad det gælder; han har før set, hvor forfærdeligt det er at adskille en kajakmand fra en hvalros, som har hugget sine tænder gennem en mands ryg.

Men i rette øjeblik fik hvalrossen andet at tænke på. En båd nåede derhen og tog kampen op med dyret. Man ser, hvorledes fangeren i stævnen hæver sin harpun, medens han holder blæren med linen i den anden hånd.

hed til at opføre sig som en vis kategori af mavesure herrer, der bliver opførende ved den mindste uro. Og denne beskrivelse passer egentlig meget godt med, at inuit i Alaska kalder hvalrossen »Den gamle mand på isflagerne«.

I betragtning af hvor farligt det er for fangerne at gå løs på en rasende hvalros, især fra en spinkel kajak, er det egentlig mærkeligt, at man ofte hører storfangere omtalt som drabelige bjørnejægere, mens

det at have fanget hvalros tilsyneladende ikke giver nær så stor prestige. Men hvor risikobetonet hvalrosfangst end er, forstår man vel godt den fanger, der med livet som indsats forsøger at bringe et ton kød hjem til mennesker og hunde, og som i bedste fald giver et par stødtænder, som tidligere kunne forarbejdes til harpunspidser og utallige andre redskaber og udsmykninger, og som i dag repræsenterer en meget stor værdi.

Litteratur

- Hall, C.F., 1865, Arctic researches and life among the Esquimaux. New York.
Hansen, Keld (red.), 1971, Grønlandske fangere fortæller. Nordiske Landes Bogforlag.
Herbert, Wally, 1981, Hunters of the Polar North. The Eskimos. Kane, E. Kent, 1856, Arctic Explorations: The second Grinnell Expedition 1853-'55. Philadelphia & London.
King, Judith E., 1964, Seals of the World. The British Museum. London.
Kristoffersen, Finn, 1969, Jæger og fangstmand. København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
Lidegaard, Mads og Chr. Stærmosé, 1978, Kalaallit Nunaata oqaluttuarisaanera. Ministeriet for Grønland.
Minner, J. Lester, 1960, Old Man of the Ice Floes. Chicago, The Alaska Book.
Pedersen, Alwin, 1951, Rosmarus. En beretning om hvalrossens liv og historie. København. Gyldendal.
Rosendahl, Ph., 1967, Jacob Danielsen. København. Rhodos.
Stonehouse, Bernard, 1971, Animals of the Arctic, the ecology of the Far North. Ward Lock Limited. London.

Vibe, Christian, 1981, Grønlands Fauna. København. Gyldendal.

Denne tegning fra Østgrønland af den grønlandske kunstner Kårale Andreassen bekræfter, at den store Klapmyds-sæl kan være lige så angrebslysten som hvalrossen. I kajak at nærme sig en stor han kræver samme mod og fangerfærdigheder som at give sig i lag med en hvalros.